

Porin murretta

PAULA ESKOLA *Porin murrekirja*. Kotiseudun murrekirjoja 7. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 472. Vammala 1987. 242 s.

Paula Eskolan Porin murrekirja ilmestyy seitsemäntenä Kotiseudun murrekirjoja-sarjaan. Kirja tulee tarpeeseen, sillä puhuttua Porin murretta ei aiemmin ole ilmestynyt tekstivalikoimana. Kirja pyrkii olemaan Porin kaupungin murrekirja. Siksi se kattaa nykyisen Porin kaupungin alueen, johon on liitetty entinen Porin maalaiskunta ja Ahlaisten kunta. Kirjassa ovat siten edusteilla myös Reposaari ja Ahlainen, joiden murre on melko samankaltaista, mutta joissa varsinaiseen Porin murteeseen verrattuna on kuitenkin joitakin selviä eroja. Porin murretta lähempänä ovat naapuripitäjien Ulvilan, Nakkilan ja Kullaan murteet. Ahlaisten ja Reposaaren mukaan ottaminen on kuitenkin hyvin perusteltua, jotta nimenomaan Porin kaupungin alueella puhutun murteen edustuksesta saataisiin kattavampi kuva. Porin mur-

Kirjallisuutta

teella tarkoitetaan kirjassa täten nykyisen Porin kaupungin alueen murretta.

Porin murre ei siis ole yhtenäistä. Alueellisten erojen rinnalla on kaupunkiympäristössä ollut ilmeisesti myös sosiaalisia eroja. Kirjan kertojat ovat kuitenkin enimmäkseen maanviljelijöitä, kalastajia tai tehdastyöläisiä, joten sosiaaliin eroihin ei pyritä kiinnittämään huomiota. Porin murteen epäyhtenäisyyteen ei ole ollut vaikuttamatta myöskään kaupunkiin suuntautunut jatkuva muutoliike, joka on tuonut muualta mukanaan uusia vaikutteita. Oma merkityksensä on varmasti ollut myös alueen ruotsinkielisellä väestöllä.

Kertojia on kaikkiaan 22. Kolmea heistä on haastatellut Pekka Uusivirta 1960-luvulla; loput haastattelut ovat tekijän. Ensin esiintyvät porilaiset aakkosjärjestyksessä, sitten reposaarelaiset ja ahlaislaiset. Porin osuus painottuu, sillä Reposarta ja Ahlaisia edustaa vain viisi kertojaa. Tavoitteena on ollut tallentaa mahdollisimman vanhaa murretta. Niinpä vanhin haastateltava on syntynyt 1883 ja nuorin 1899. Kaikkien haastateltavien puheeseen on yleiskieli kuitenkin vaikuttanut jonkin verran: pakastearkut, puutarhatuotteet ja tehdasvalmisteiset silakkaverkot kuuluvat luonnollisesti murteenpuhujienkin maailmankuvaan ja sanastoon. Raja Porin murteen ja yleiskielistävän Porin puhekielen välillä on liukuva. Samalla puhujalla saattavat vanhan murteen mukainen ja uusi ilmaus vaihdella. Esim. Martta Puro käyttää rinnan vanhaa *laate-* ja uutta *lattia-*muotoa (s. 110): *Ja (Kaanaassa, torppa) oli sik kuurattu lattia, ko varmaa sillo tuli sit helluntaipyhät. Ja oli maalaamatoi lattia siin kaanaas — — . Ja oli määrä ottaa kenkäp pois jallaast, ettei saa men sik kuuratul laatteel — — ja Änsti nukku kumminki kenkät jallaas siihee latteel ja.* Kirjan kertojista osa edustaa vielä suhteellisen vanhakantaista murretta, mutta joukossa on niitäkin, joiden puheen tekijä luokittelee jo osittain Porin puhekieleksi.

Kutakin kertojaa luonnehditaan totut-

tuun tapaan aluksi pienen elämäkerran avulla. Vaikka kaupungissa ollaankin, koskettavat haastattelujen puheenaiheet enimmäkseen vanhan maatalousyhteiskunnan elämää: maanviljelystä, asumista, ruokataloutta, kovaa työntekoa. Tämä johtuu siitä, että elämä pikkukaupungissa oli hyvin maalaismaista, ja suuri osa nykyisen Porin kaupungin alueesta on vielä 1940–50-luvulla ollut maaseutua. Joukkoon on osunut myös yksi intohimoinen hevospöytäkirja: kirjan yhdeksänsivuisessa katkelmassa hän muistelee elämänsä lukuisia hevosia ja tekemiään hevoskauppoja (Martti Hagner, s. 49):

No mä lähri appiuko kans Isol-Raumal (= Raumalle) sit myymää markkinoil. Se oli sit semmone se varsa ko mä se toi, ko se kolmevuotias oli ja, mustalaisil oli mont hevost. No se ikävöitti tual tallis ko se yksi oli ja, mu täyty me (= mennä) toisee pilttoosee tehr peti ja nukkuu siäl ni se nukku ja (= myös), yäsee, sillai, maanantait vastaa yä. Mää lähri markkinoil mä ajatteli: em mää tommost pir ko mu täytyy tallis ol hevose viäres ja. Ja voi jessus sentää!

Mukana on kaupunkilaisempiakin aiheita. Porin tori on ollut keskeinen paikka kaupungin ja sitä ympäröivän maaseudun asukkaille, ja monet kertojat muistelevat torimatkojaan. Joukossa on muisteluksia entisistä rakennuksista ja kaupoista, ponttonisilta Charlottasta ja kuuluisista kaupunkilaisista, kuten Selim Palmgrenista. Reposaarelaiden ja ahlaislaisten puheenaiheissa keskeisellä sijalla ovat luonnollisesti kalastus ja meri. Ahlailainen Aksel Fagerdahl ja reposaarelainen Uno Kyläniemi kertovat kalastajan kovasta ja vaarallisesta arjesta, reposaarelaisen Hilda Elomaan kertomasta käy ilmi kalastajan tyttären ja vaimon osa (s. 153):

Kyl se semmost se kalastus sit, semmost se o ollu kovaa tyätä ja prässii (= painetta) ollu vaa, suvika(udet) ...kaunee(mmat) ... ihanemmat ajaak kesäl ni saanu yäkaudet valvoo — ei

saanu nauttii koskaa kesästä. Et eh-toisi oli nii kovaa tyätä niättei (= niin ettei), et kerkis nukkumaa pari kol-tundii korkeindas — se kauheesti hei-konsiki. Miähil se oli kauhee innostus ko he tykkäs — kyl mar se miähil voi ol kelvää ja hauskaa — he o tykänny kauheesti siit. Mut naisil siin oli kova tyä, kauhee kova tyä, oli. Ko ain joka päivä sai sik käyd niit myymäs niik kaloja — jos tuli vähä taik paljo.

Porin seudun murteet ovat lounaisten ja hämäläisten murteiden siirtymämurteita, ja vaikutteita on havaittavissa molemmilta tahoilta. Raja pohjoisnaapuriin, eteläpohjalaismurteeseen, on sitä vastoin jyrkkä. Porin seudun murteista ei ole aiemmin tehty erillistä kokonaiskuvausta tai -tutkimusta. Pertti Virtaranta on Länsiyläsatakuntalaisten murteiden äännehistoriassa (1946, 1957) esittänyt huomioita myös Porin ja sen ympäristöpaikkakuntien murteesta; Niilo Ikolan Ala-Satakunnan murteiden äännehistoriassa (1925, 1931) on vain harvoja viittauksia. Lisäksi on laadittu muutamia pro gradu -töitä, mm. Pekka Uusivirran »Loppu-*n* Porin seudun murteissa» (1966). Paula Eskolan teoksensa loppuun kokoama parikymmensivuinen esitys Porin murteesta on tämän vuoksi hyödyllinen sille, joka haluaa nopeasti tietoa murteen kannalta tärkeimmistä äänne- ja muotopiirteistä. Mukana on myös huomautus siitä, milloin Reposaa-ren ja Ahlaisten kanta on poikkeava.

Porin seudun murteet ovat murteisamme niitä harvoja, joissa *t:n* heikon asteen vastineena voi olla *d*, joskin rinnalla on myös *r* ja lyhyttäryinen *r* (merkitty *r:ksi*). Kirjan kertojista osa on täysin *r:n* kannalla, muutama enimmäkseen *d:n* kannalla, useilla on käytössä molemmat variantit. Tekijän mukaan *r* on väistymässä *d:n* tieltä. Hän arvelee *r:n* olleen aikaisemmin Porin maalaiskunnassa valtaedustuksena, kun taas keskikaupungilla, ylempien sosiaaliluokkien ja ruotsinkielisten vaikutuspiirissä, *d* on ollut yleinen. Esim. *ettei se (kala) luis-kahd pois kädestä; lohikoukku veretää*

siittä etufinnai ja pääv välistä (Väinö Limnell). Reposaa-relaisilla ja ahlaislaisilla *d* on yksinomainen: *Teimme ympäri siäl ... taas eteläs sit ja lähdimme taas uude kerra pohjast kohde* (Uuno Kyläniemi).

Ahlaisten ja osittain Reposaa-ren ominaispiirre on *k:n*, *p:n* ja *t:n* soinnillistuminen *g:ksi*, *b:ksi* ja *d:ksi* nasaalien *m*, *n* ja *η* jäljessä, *t* myös *l:n* jäljessä. Soinnillistuminen ei kuitenkaan ole aivan poikkeuksetonta. Esim. *Mengää ny pois flikat tääld ettette — lähtekää pakoo ettette joudu kalastajai kans naimisii* (Hilda Elomaa, s. 152). — — *mendii Porii ni ne oli sip pari markkaa helbomia* (= huokeampia) *ne moottorisilakat — ne (silakat) oli sit ko ne piti haist öljyldä sitte ja* (Aksel Fagerdahl, s. 162). Vaikka lounaismurteissa tavataan samankaltaista soinnillistumista, on se Ahlaisissa Eskolan mukaan kuitenkin erillinen ilmiö (s. 206).

Ruotsin kielen naapuruudesta kertovat sananalkuiset konsonanttiyhtymät, joita tavataan lainasanojen lisäksi myös kuvailevissa sanoissa. Myös *s*-alkuisia yhtymiä käytetään, esim. *skotsmanni, stikku, telefoonistolppa*. Ruotsin läheisyyden vaikutukseksi lienee luettava myös Porissa kuten muuallakin ruotsin kielen naapurustossa tavattava loppu-*k:n* kato. Kettusen kartan 28 mukaan jäljetön kato olisi vain alueen pohjoisosien (Ahlainen ja Merikarvia) edustus ja etelämpänä *k* assimiloituisi klusiilien ja *s:n* edellä. Murrekirjan kaikilla kertojilla kato on kuitenkin täydellinen. Poikkeuksena ovat jälkiliitteet *-kin* ja *-kaan/-kään*, joissa esiintyy vaihtelua *k:n* ja *kk:n* välillä. Syynä on jälkiliitteeseen sulautunut *-t*, alkuperäinen *-k* tai yleisgeminatio: esim. *oli ollukki; jakso tehräkki; ei kirveitäkkää*.

Kirjan lopussa on vielä laaja sanahakemisto. Sanat on merkitty kirjakielistettyyn perusmuotoon, mikä Porin murteessa ei tuota kovin suuria ongelmia. Mukaan ei kuitenkaan ole otettu murretekstien kaikkia sanoja eikä ole tehty sivuviittauksia kaikkiin esiintymiin.

